

УДК 821.111.09

О. В. ТУПАХІНА

ДЕКОНСТРУКЦІЯ ВІКТОРІАНСЬКОГО ДИСКУРСУ НАУКИ В РОМАНІ Т. ШЕВАЛЬЄ «ЧАРІВНІ СТВОРІННЯ»

У статті на матеріалі неовікторіанського роману Т. Шевальє «Чарівні створіння» розглядається криза одного з конститутивних дискурсів вікторіанської доби – дискурсу науки, побудованого на засадах об'єктивності, неупередженості й культурі «чистого» знання. Постмодерне прочитання біографій піонерок палеонтології, британських дослідниць Е. Фоссил і М. Еннінг, руйнує жанровий канон вікторіанської «агіографії» вченого, демонструючи пріоритет інтерпретації над фактом, а соціальних конвенцій – над істиною.

Ключові слова: криза метанаративу, неовікторіанський роман, історіографічний метароман, біофік

Метод історичної аналогії як потужний засіб вирішення проблеми національної самоідентифікації широко використовується в англійській літературі порубіжжя ХХ–ХХІ ст. При цьому у фокусі уваги найчастіше опиняється вікторіанська доба як період, що значною мірою сформував – і в певному сенсі продовжує формувати – обличчя сучасності [2, 28]. Завдання, поставлене перед авторами неовікторіанського, за класичним визначенням Д. Шиллер, роману [7, 558] ілюструє цитата з канонічного для неовікторіанізму твору М. Фейбера «The Crimson Petal and the White»: «What you lack is the right connections, and that is what I've brought you here to make: connections» [4, 8].

Одним з найвпливовіших метанаративів (у ліотарівському розумінні терміна) вікторіанської доби, який не втратив значення і сьогодні, є, безперечно, метанаратив Науки як свого роду нової релігії, що ґрунтується на об'єктивному факті і вбачає сенс життя в пошуку істинного знання. Демонстрація захоплюючих перемог наукової думки ХІХ ст. (зокрема, у природничій царині) сприяла появі утопічної концепції товариства вчених, позбавленого класової чи станової нерівності, і здійснила неабиякий вплив на класичний вікторіанський роман.

Керуючись принципом історичної рекурсії [5, 252], неовікторіанський роман не лише відтворює альтернативно-історичні візії світу, керованого вченими («The Difference Engine» У. Гібсона і Б. Стерлінга, «The Diamond Age» Н. Стивенсона), але й, відповідно до постмодерністської парадигми, демонструє кризу вікторіанського метанаративу науки

через постульовану принципову недосяжність незаангажованого знання.

Цікавим прикладом такої деконструкції може слугувати новий роман Трейсі Шевальє «Remarkable Creatures» [1]. Відома американська письменниця, визнаний майстер історичної реконструкції («Burning Bright», «Girl with a Pearl Earring») звертається до характерного для неовікторіанської літератури жанру фіктивної автобіографії (згадаємо «Нотатки вікторіанського джентльмена» М. Форстерс, «Заповіт Оскара Уайльда» П. Акройда, «Друд, або Людина в чорному» Д. Симмонса, «Також відома як Грейс» М. Етвуд та ін.) для відтворення життєвого шляху двох піонерок палеонтології, Елізабет Фоссил і Мері Еннінг.

Поетика назви роману формує три інтерпретативні стратегії прочитання тексту відповідно до трьох основних словникових значень поняття remarkable, на жаль, лише частково відображених у російському перекладі («Прелестные создания», переклад Г. Яропольського): «striking, extraordinary; notably or conspicuously unusual; worthy of notice or attention» [3].

На першому рівні тлумачення remarkable creatures – це доісторичні тварини, скелети яких знайдені Мері Еннінг на узбережжі Лайм Перісі. На цьому рівні прочитання постульована проблема кризи релігійного метанаративу, децентрації удавано ієрархізованого світу й викликано цим почуття епістемологічної невпевненості, притаманне й сучасній свідомості.

Друга інтерпретативна стратегія – у русі характерної для неовікторіанського роману уваги до маргінальної особистості – фокусується на постатях головних героїнь, чиє незвичне захоплення і поведінка не відповідає

ють тогочасним соціальним конвенціям і вікторіанському ідеалу жінки як «янгола в домі». На прикладі сестер Філпот і родини Еннінгів Т. Шевальє переконливо демонструє дарвіністський принцип «природного відбору», гендерну нерівність і сексизм, що панують за добропристойним фасадом вікторіанського суспільства.

Третій рівень – remarkable як «гідний запам'ятовування» – формує, на нашу думку, ключову проблему роману – об'єктивності визнання результатів наукового доробку і, ширше, заперечення «неупередженого» знання. Адже статеві (а у випадку Мері Еннінг – ще й класові) приналежності героїнь фактично стає для них нездоланим каменем спотикання на шляху до «храму науки», де нібито не має місця упередженням і забобонам. Попри величезний практичний досвід (один з наріжних каменів вікторіанського наукового метанаративу) ані Мері, ані Елізабет не могли вважатися вченими в суспільстві, де навіть присутність жінки на засіданнях Географічної спілки суворо заборонялася. Найзначніші знахідки Мері отримували визнання під ім'ям профанів-колекціонерів («іхтіозавр Хенлі», «іхтіозавр Берча»), тимчасом як сама Мері та її колеги-практики («мисливці», за її власним визначенням) були низведені до ролі копарів. Інертність мислення була настільки потужною, що визнати вагомий внесок Еннінг у палеонтологію не вважали за необхідне навіть прогресивні, за вікторіанською міркою, науковці: Баллок, Конібер і под.

У фундаментальній роботі «Dying to Know: Scientific Epistemology and Narrative in Victorian England» відомий американський літературознавець і культуролог Дж. Левін услід за Дж. Тиндаллом виділяє такі риси вікторіанського ідеалу вченого-натураліста як «героя чи навіть святого нового часу»: звернення до науки як поклик долі; прагнення до незаангажованого знання; самозречення і самопожертва; скромність на межі самоприниження; надзвичайне терпіння; пріоритет споглядання над тлумаченням, практичного знання над теоретичним [6, 22]. Створюючи фіктивні ав-

тубіографії (biofics) Філпот і Еннінг, Трейсі Шевальє свідомо руйнує цей вікторіанський жанровий канон «агіографії» вченого, стверджуючи пріоритет почуття над думкою, а особистості – над відкриттям. Її героїні приходять до науки різними шляхами (наприклад, у випадку з Елізабет колекціонування стає засобом згаяти час у вигнанні); їхні вчинки мотивовані не стільки пошуком істини, скільки більш земними почуттями: ревностями, заздрістю, азартом (так, найзначнішим відкриттям у житті Мері Еннінг – подібним до удару блискавки – стає кохання до полковника Берча, а туга за Елізабет затьмарює навіть радість від знахідки плезіозавра). Парадокс полягає в тому, що, при всіх вищеперерахованих «недоліках», саме Мері й Елізабет найбільш відповідають вікторіанському ідеалу вченого з його імперативом скромності, жертвності й терпіння.

Принцип побудови наративу – два взаємодоповнювальні монологи – наочно демонструє невідокремленість факту від особистості інтерпретатора, у запереченні чого вікторіанська наука вбачала єдиний можливий спосіб досягнення «неупередженого» знання.

Проведене дослідження не претендує на вичерпну повноту, але закладає підґрунтя для подальших розвідок з приводу функціонування наукової епістемології в літературі порубіжжя ХХ–ХХІ ст.

Список використаної літератури

1. Chevalier T. *The Remarkable Creatures* / T. Chevalier. — N. Y. : Plume, 2010. — 320 p.
2. Clayton J. *Charles Dickens in Cyberspace: The Afterlife of the Nineteenth Century in Postmodern Culture.* / J. Clayton. — N. Y. : Oxford University Press, 2003. — 280 p.
3. *Collins English Dictionary* [Електронний ресурс]. — Harper Collins Publisher, 2009. — Режим доступу : <http://dictionary.reference.com/browse/remarkable>.
4. Faber M. *The Crimson Petal and the White* / M. Faber. — San-Diego : Harcourt, 2002. — 848 p.
5. LaCapra D. *Rethinking Intellectual History and Reading Texts* / D. LaCapra // *History and Theory*. — 1980. — V. 19. — No. 3. — P. 245—276.
6. Levine G. *Dying to Know: Scientific Epistemology and Narrative in Victorian England* / G. Levine. — Chicago : University of Chicago Press, 2002. — 320 p.
7. Schiller D. *The Redemptive Past in the Neo-Victorian Novel* / D. Schiller // *Studies in the Novel*. — 1997. — V. 29. — Issue 4. — P. 538—560.

Е. В. ТУПАХИНА

ДЕКОНСТРУКЦІЯ ВИКТОРИАНСЬКОГО ДИСКУРСА НАУКИ В РОМАНЕ Т. ШЕВАЛЬЄ «ПРЕЛЕСТНЫЕ СОЗДАНИЯ»

В статье на материале неовикторианского романа Т. Шевалье «Прелестные создания» рассматривается кризис одного из конституирующих дискурсов викторианской эпохи – дискурса науки, основанного на принципах объективности, непредвзятости и «чистого» знания. Постмодернистское прочтение биографий пионерок палеонтологии, британских исследовательниц Э. Фоссил и М. Эннинг, разрушает жанровый канон викторианской «агиографии» ученого, демонстрируя приоритет интерпретации над фактом, а социальной конвенции – над истиной.

Ключевые слова: кризис метанарратива, неовикторианский роман, историографический метароман, биофик.

О. ТУРАКНИНА

DECONSTRUCTION OF A VICTORIAN DISCOURSE OF SCIENCE IN T. CHEVALLIER'S «THEIR MARKABLE CREATURES»

Based on T. Chevallier's «The Remarkable Creatures», the deconstruction of one of the constitutive discourses of Victorian age, the discourse of Science based on ideas of objectivity, and pure knowledge, is being traced. A postmodern biographic survey of two female paleontologists E. Fossil and M. Anning, deconstructs the genre of Victorian scientist's «hagiography» by demonstrating the propriety of interpretation over the fact and social convention over the truth.

Key words: crisis of metanarrative, neo-Victorian novel, historiography metafiction, biofic

Стаття надійшла до редколегії 19.11.2013 р.

УДК 821.161.2-31:82.09

О. С. ФІЛАТОВА

ТИП ГЕРОЯ-ПЕРЕРОДЖЕНЦЯ В ПОВІСТІ М. ХВИЛЬОВОГО «ІВАН ІВАНОВИЧ» І РОМАНІ О. КОПИЛЕНКА «ВИЗВОЛЕННЯ»

У статті подаємо характеристику героїв-переродженців – партійно-державних функціонерів, радянської бюрократії та з'ясовуємо особливості їх художньої інтерпретації в повісті М. Хвильового «Іван Іванович» і романі О. Копиленка «Визволення».

Ключові слова: образ, тип, іронія, сарказм, подвійна мораль.

У сучасному інтелектуальному просторі української гуманітаристики актуальною залишається проблема переосмислення тоталітарного досвіду, зокрема об'єктивний аналіз тих культурних стратегій і практик, які формували масову свідомість суспільства на межі 20–30-х років ХХ століття. Більшість дослідників схиляється до думки, що рецепція соціально заангажованої літератури не тільки поглиблює розуміння минулого, але й змінює оцінку дослідниками обставин сучасного. Як справедливо зазначає Г.-Г. Гадамер, це «злиття горизонтів призводить до трансформації розуміння, оскільки розміщує минуле в іншому контексті. Тому значення події, яка відбулася, або текст, який був написаний, завжди відкриті для нових інтерпретацій» [13, 378].

Цим значною мірою й зумовлене зацікавлення українських літературознавців літера-

турно-художніми практиками, сформованими в умовах політичної регламентації естетичних норм. До осмислення семантичного поля літератури тотального деструктивізму в її українських проєкціях звертаються В. Агеєва [1], Т. Гундорова [2], І. Дзюба [3], І. Захарчук [4], Т. Свєрбілова [10], В. Хархун [12] та ін. Попри різноформатні та різноаспектні дослідження, в яких аналізується специфіка художнього моделювання дійсності й людини в ній, усе ж потребують нового прочитання та інтерпретаційного дешифрування образи репрезентантів соціальної утопії, творців «нового світу», світоглядна позиція яких базується на поєднанні комуністичного прагнення до глобального перетворення світу та примітивних міщанських забаганок і потреб. Йдеться про подвійне життя партійно-державних функціонерів, радянської бюрократії, т. зв. «жуків-